

THE LOGOSIC EUCHARIST FROM THE CREATION

Dumitru Megheșan

Prof., PhD, Hab. Dr., University of Oradea

Abstract: The present study aims to show that this world, as God's creation, is similar to an Eucharist in which the supreme Hierarchy, i.e. that which celebrates it is the Divine supreme Logos, the Son of God. Through the creation, God planted in each created existence a logos, or, in the language of science, a special information as seed of these existences. The reasons from creation are reasons of the Divine Logos or Divine supreme Reason that coordinates and leads all creation. Due to the fact that God realizes a special connection with the beings through the reasons of the Divine Logos, we can speak about a cosmic Liturgy in the creation in which the Divine Logos or Divine supreme Reason is the supreme Hierarchy in this Liturgy and the reasons are partners and servants in this great Liturgy.

*This transcendent image appears frequently in the writings of St. Maximus the Confessor, due to the fact that he speaks, specially, about a special connection between the Divine Logos and the reasons from creation, a connection transposed in a cosmic Liturgy, as reflected by the thinking of Hans-Urs von Balthasar in his work *The Cosmic Liturgy*. According to this perspective, all the existences in creation, beginning with the simplest mineral ones, then with the living ones to the most spiritually evolved, tend towards the Divine Logos because God planted in them, at their creation, an ontological tendency towards the supreme Divine Logos. This irresistible tendency represents the cosmic Liturgy.*

Regarding this cosmic Liturgy, it is necessary to remember that all the created existences participate at its redemptive grace. The angels serve together with the priests from the earth and all the living participates with them to this magnificent ceremony. All the creation is serving in this solemn ritual and the same is true about each thing according to the capacity it has through the creation. The minerals participate due to their existence. The plants, more than the minerals, because they have life. The human being more than all of them because has a rational and spiritual soul.

Keywords: Eucharist, logos, cosmic Liturgy, fulfillment, eschatology, enypostasiation.

1. Logosul divin – Arhiereul suprem din Liturghia cerească

În cartea *Facerii* citim că Logosul divin ar putea fi înțeles ca liturghisitor suprem al euharistiei creației care adună toate particulele încă nearmonizate într-o realitate care să ne cadă sub simțuri¹. Din punct de vedere teologic, Logosul divin este cel prin care s-a creat tot ce există și care le ține în masă și le dă puterea să se apropie tot mai mult de El. Clement Alexandrinul afirmă acesta într-o formulă profundă a unei gândiri teologico-filosofice².

Această Euharistie logosică face parte din creație ca act liber al voinței Lui și iradiere a energiilor divine, fiind lucrarea unui Dumnezeu personal treimic, care are o voință comună ce aparține ființei și care lucrează, potrivit deciziei gândirii Sale. Este ceea ce Sfântul Ioan Damaschin numea: „Sfatul cel veșnic și cu neputință de schimbat al lui Dumnezeu”. Cartea *Facerii* ni-l arată pe Dumnezeu spunând: <Să facem om după chipul și asemănarea noastră> (Fac. 26), ca și cum Treimea s-ar sfătui înainte să creeze. Acest „sfat” înseamnă un act liber, gândit, deoarece „în timp ce gândește creează, iar gândul se face lucru”³. Termenul „cugetare - voință” este foarte semnificativ, el exprimă

¹Ierom. Daniil Nacu Stoenescu, *Învățătura Sfântului Maxim Mărturisitorul despre rațiunile divine*, în rev. Mitropolia Banatului, nr. 7-8/1985, p. 419.

²Clement Alexandrinul, *Protrecticul*, în col. PSB, vol. 4, E.I.B.M.B.O.R., București, 1982, pp. 72-73.

³Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica, II*, 2, trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, E.I.B.M.B.O.R, Buc, p. 52.

în mod desăvârșit învățătura răsăriteană cu privire la ideile divine, care nu sunt conținute chiar în ființa dumnezeiască, ci au un caracter mai dinamic, intențional. Ele nu își au locul în ființă, ci în ceea ce este după ființă, în energiile necreate, căci ideile se identifică cu voința sau cu voințele care determină moduri diferite după care ființele create participă la energiile divine⁴.

Noi nu cunoaștem voința lui Dumnezeu decât în măsura în care există un raport cu lumea deja creată. Ea este punctul de contact dintre infinit și finit și în acest sens, voințele divine sunt ideile creatoare ale lucrurilor, logoi, „cuvintele” care sunt în strânsă legătură cu Logosul divin suprem. Pe acestea El le adună în relație cu Sine însuși, asemenea cum arhiereul ține pe cei care slujesc pe lângă el. Orice creatură își are punctul de contact cu dumnezeirea: aceasta e ideea, rațiunea și logosul său, care este în același timp ținta spre care tinde. Toate componentele în această Liturghie divină spirituală logică sunt conținute în Logos, care este primul principiu și ținta ultimă a tuturor celor create.

Dacă fiecare lucru creat își are „logosul” sau „rațiunea sa existențială”, Sfântul Grigorie se întreabă cum „ar putea exista, oare, ceva care să nu se sprijine pe Logosul divin?”. El dă lumii create nu numai ordinea făcută cunoscută prin numele Său, ci însăși realitatea ei ontologică. *„Logosul este vatra divină din care se răspândesc razele creatoare, acei „logoi” specifici fapturilor, acele cuvinte întemeietoare ale lui Dumnezeu, ce trezesc la viață și dau nume tuturor ființelor. Prin urmare, fiecare ființă își are „ideea”, „rațiunea” sa în Dumnezeu, în gândirea Creatorului care creează nu din capriciu, ci din „rațiune” (iar aceasta este o altă semnificație a Logosului). Ideile divine sunt rațiunile veșnice ale fapturilor”*⁵.

Evagrie Ponticul († 399) se numără printre cei care dezvoltă un sistem mistic privind relația specială dintre om și Dumnezeu în cadrul acestei Liturghii supramundane și în care se trăiește o intimitate de negrăit între Creator și creatură. Valoarea omului reiese din faptul că acesta este o creație specială care poate conștientiza imaginea măreață a acestei Liturghii cosmice și logice în cadrul căreia Logosul divin este arhiereul suprem care o săvârșește, iar omul devine preot al creației⁶.

Revenind la Evagrie Ponticul, e necesar să amintim că în concepția lui, Tatăl este cel care crează existențele prin Fiul sau Logosul Său și prin El proniază, mântuiește și desăvârșește totul. Logosul a imprimat pe toate de la bun început pecetea Sa și toate se împărtășesc într-un fel oarecare de El, sunt în ființa lor cea mai intimă **logosice**, deschise spre Logos. Ceeace nu participă la Logos, ca de pildă răul, **nu este** în mod real, este **a-logosic**, irațional și absurd. Întreaga creație este guvernată ca atare de rațiunile divine (*λόγοι*), iar în calitate de ființe raționale îngerii și oamenii sunt abilitați să le cunoască⁷.

Aceași idee este reprezentată și de Sfântul Maxim Mărturisitorul după care îndumnezeirea stă în strânsă legătură cu mișcarea creaturilor spre țelul lor final, asemenea unei Liturghii realizată de Fiul lui Dumnezeu, ca Logos divin al întregii creații. Pentru a se apropia tot mai mult de Dumnezeu, omul trebuie să se purifice, mai ales mintal. Această tendință de urcuș duhovnicesc realizat prin eliberarea minții de tot ce o ar putea împiedica de la acest urcuș duhovnicesc presupune pregătirea pentru Liturghia cea duhovnicească a minții, care apoi va atrage și existențele din creație în măreața Liturghie cosmică logică, tocmai datorită faptului că și omul este la rândul său logos al creației. În viziunea maximiană, Dumnezeu și omul își sunt paradigme unul altuia. Arhetipul omului este Logosul ca bază a existențelor și Arhiereu suprem în Liturghia cosmică logică. El este realitatea supratemporală a lui Dumnezeu mai întâinăscut decât toată zidirea (Coloseni 1,15). Nu trebuie uitat nici aceea că deodată cu apariția arhetipului dumnezeiesc va apărea și lumea în forma

⁴Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, Ed. Bonifaciu, 1998, p. 84.

⁵Vladimir Lossky, *Întroducere în Teologia ortodoxă*, (ediție electronică), trad. de Lidia și Remus Rus, Edit. Apologeticum, 2006, p. 28.

⁶Evagrie Ponticul, *Despre Rugăciune*, 146, în Filocalia, rom. Vol. I, Trad. de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, tipografia Arhidecezană, Sibiu, 1946, p. 93; vezi și I. Zizioulas, *Creația ca Euharistie*, trad. de Caliope Papacioc, Edit. Bizantină, București, 1999.

⁷Ieromonah Gabriel Bunge, *Evagrie Ponticul – O introducere*, ed. Deisis, Sibiu, 1997, p. 95.

ei desăvârșită, înveșnicită⁸.

Pentru Sfântul Maxim, Fiul lui Dumnezeu sau Logosul divin este centrul eficient al mântuirii tuturor, fiind și omul ce se mântuiește și Dumnezeu care mântuiește⁹. El e puntea reală a lucrării mântuitoare între Dumnezeu și oameni¹⁰. Este Dumnezeu din care pornește mântuirea peste umanitate prin pârga ei asumată și de aceea mântuită în El. Dar inițiativa nu pornește de la o persoană umană, pentru că nu omul mântuiește, ci el este mântuit¹¹.

2. Liturghia îngerească

2. 1. Logosul divin-Arhiereul din Liturghia puterilor inteligibile (ierarhia cerească).

În această parte a prezentei lucrări ne propunem să arătăm chipul logic al Arhiereului din cadrul Liturghiei cerești. Nu de puține ori în Vechiul și în Noul Testament, Fiul lui Dumnezeu, Logosul ontologic și proniatora pare ca Cel care săvârșește o Liturghie impresionantă la care participă nu numai creaturile văzute, ci în mod special și puterile îngerești. Măreția acestei concepții teologice cu vădite sensuri mistagogice se încadrează într-o euharistie cosmică impresionantă.

După Dionisie Areopagitul, lumea întregă se înalță spre piscurile inefabile ale Dumnezeirii, de la cele simple materiale până la spiritele pure.

În legătură cu această realitate Nichifor Crainic spunea: ”Pentru a înțelege mai bine această viziune panbisericească de o măreție fără pereche, gândiți-vă la interiorul unui locaș de închinare: sus, în turla Pantocratorului, e zugrăvită pe peretele circular slujba de neîntreruptă preamărire pe care spiritele pure din lumea cerească o aduc Dumnezeului treimic. Jos, în altar, se săvârșește de către preot Liturghia jertfei celei fără de sânge în asistența poporului. Dar în concepția noastră creștină Liturghia preoțească din altar se petrece simultan cu Liturghia cerească, simbolizată prin pictura de sus [...]. Toată suflarea creată participă la harul ei mântuitor. Îngerii din cer liturghisesc împreună cu preoții de pe pământ și tot ce e viu participă împreună cu ei [...]. Creatura toată, ca ființă participantă, e un act al harului dumnezeiesc. Dar în cuprinsul lumii creaturale, fiecare lucru participă la har și după capacitatea pe care o are prin creație. Minerarele participă prin faptul că există. Vegetalele, mai mult decât mineralele, prin faptul că au viață. Omul, mai mult decât toate, prin faptul că are suflet cugetător, suflet spiritual. Îngerii, prin faptul că, mai mult decât omul, sunt spirite sau esențe pure [...]. Lumina harului dumnezeiesc, coborând de sus, de la Părintele luminilor, se revarsă în cascadă continuă și uriașă cât cuprinsul lumii, inundând în participare gradată treptele ierarhice, de la serafimi din cer, până la ultimul rang al credincioșilor de pe pământ. Soarele duhovnicesc, de unde izvorăște această lumină și față de strălucirea căruia astrul nostru solar nu e decât un palid ecou materializat, e centru supranatural al acestui Univers organizat după o simetrie proporționată astfel încât îi dă o armonie și o frumusețe într-adevăr dumnezeiască. În jurul acestui centru, viața universală, văzută și nevăzută, constituită după legile ierarhiei, apare ca o grandioasă liturghie a tuturor făpturilor¹².

Pentru Sfântul Maxim, Iisus Hristos este centrul eficient al mântuirii tuturor, fiind și omul ce se mântuiește și Dumnezeu care mântuiește¹³. El e puntea reală a lucrării mântuitoare între

⁸Hans Urs von Balthasar, *Die "gnostischen" Centurien des Maximus Confessor*, p. 45 în *Filocalia*, vol. al III-lea, ediția a III-a, edit. Harisma, București, 1994, p. 21.

⁹Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Introducerea la Sf. Maxim Mărturisitorul, Ambigua*, col. PSB, vol. 80, EIBMBOR, București, 1983, p.39.

¹⁰Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Trăirea lui Dumnezeu în Ortodoxie*, ed. Dacia, 1993, p.72.

¹¹Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos – lumina lumii și îndumnezeitorul lumii*, ed. Anastasia, București, 1993, p.31.

¹²Nichifor Crainic, *Curs de Teologie mistică*, Edit. Deisis, Sibiu, 2010, pp. 215-216.

¹³Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Introducere la Sf. Maxim Mărturisitorul, Ambigua*, col. PSB, vol.80, EIBMBOR, București, 1983, p.39.

Dumnezeu și oameni¹⁴. El e Dumnezeu din care pornește mântuirea peste umanitate prin pârga ei asumată și de aceea mântuită în El. Dar inițiativa nu pornește de la o persoană umană, pentru că nu omul mântuiește, ci el este mântuit¹⁵.

3. Prezența Logosului divin ca Rațiune supremă în creație

3.1. Informația logică din materie

Potrivit învățaturii majorității dintre Sfinții Părinți, lumea este darul lui Dumnezeu pentru om sau locul întâlnirii lui Dumnezeu cu omul într-o iubire cu totul specială. Creația lui Dumnezeu nu este doar o simplă lume, pe care Creatorul a adus-o în ființă, apoi din când în când caută spre aceasta, ci e tocmai „*expresia unui preaplin de iubire*”¹⁶. Numai în acest sens putem presupune că lumea are această conformație euharistică în care materia este transfigurată și mișcată de puterea Logosului, atât ca și Cel prin care se creează totul, cât și Cel care iluminează particulele din materie și le dă acestora putere ca să stea în armonia mișcării care aduce ordine și frumusețe în lume.

Sfântul Maxim Mărturisitorul este de părere că la baza creației stă Logosul divin suprem, care a coborât prin întrupare până în cele mai de jos ale acesteia și a străbătut prin înălțare, cu omenitatea Lui, dincolo de toate, cuprinzându-le pe toate, ca pe toți cei ce vreau, să-i mântuiască, îndumnezeindu-i¹⁷. E vorba aici de prezența Logosului divin în lume, realitate pe care am putea-o defini cu expresia logositate a creației.

În acest context părintele Dumitru Stăniloae vorbește de o raționalitate a creației și de înțelegerea existenței, în întregimea ei, ca despre o extindere a raționalității Logosului divin suprem, atât în ce privește lumea, cât și omul.

Când fac aceste afirmații, mă refer și la poziția teologului Christos Yannaras, care vorbește despre o dimensiune logică a creației și implicit a materiei: „Alcătuirea „rațională” a materiei anulează dintru început caracterul ontico-obiectiv al lucrurilor; materia nu este ce-ul realității fizice, materialul din care ia „chip” și „formă” pentru a face manifestă esența, ci este conlucrarea însușirilor „raționale” (al unităților de energie, am spune astăzi), co-ordonarea lor în cum-ulul unei armonii unice, care constituie „chipul” sau „forma” lucrurilor. Întreaga realitate a lumii, nesfârșita varietate a „idei”-lor – esențe, nu este ce-ul observației obiective și al conceperii raționale, ci este cum-ulul armoniei „personale” a însușirilor „raționale”¹⁸. Materia, așadar, constituie în-ființarea voinței divine, iar logos-ul materiei, adică „chipurile” și „formele”, sunt o reflectare a logos-urilor creatoare ale gândurilor și voințelor divine.

Numai în acest sens putem afirma că materia are o alcătuire logică și că la baza fiecărui lucru stă un logos provenit din Logosul divin suprem, un logos al lucrurilor. Termenul de idee înseamnă în filozofie o reprezentare abstractă elaborată de gândirea unei ființe, a unui raport între lucruri, a unui efect: ideea de frumos, de bine. Alcătuirea logică a materiei având la bază materialitatea primordială sugerează un tablou minunat al acesteia, mai ales prin penetrarea ei de către Spiritul suprem.

Euharistia logică din creație presupune tocmai această întrepătrundere din Logosul divin suprem și logoi-urile lucrurilor pe care le dinamizează și le schimbă, în adevăratul sens pus în acestea de către Creatorul lor. Energiile care prin penetrarea părților intime ale particulelor și subparticulelor oferă acestora o mișcare benefică și realizează sfânta atmosferă a acestei Euharistii logosice supramundane.

¹⁴Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Trăirea lui Dumnezeu în Ortodoxie*, ed. Dacia, 1993, p.72.

¹⁵Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos – lumina lumii și îndumnezeitorul lumii*, ed. Anastasia, București, 1993, p.31.

¹⁶Adrian Lemeni, *Sensul eshatologic al creației*, Ed. Assab, București, 2004, p. 167.

¹⁷Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Cuvânt înainte la Filocalia*, vol. II, Sibiu, 1947, p. XIII.

¹⁸Sfântul Grigorie de Nissa, *Despre scrierea psalmilor*, P.G. 44, 4419, ed. I. Mc. Donogh – P. Alexander, p. 32, 46, *apud*, Chr. Yannaras, *Persoană și eros*, Ed. Anastasia, București, 2000, p. 104.

Teologul român Dumitru Stăniloae spunea că materia nu se poate înțelege fără Spiritul care a organizat-o și o pătrunde în mod tainic, combinând rațiunile diferitelor elemente materiale, în sistemul de rațiuni ale trupului, prin care se manifestă rațiunile Spiritului. Materia e adaptată continuu Spiritului sau e imprimată în mod particular de Acesta¹⁹.

În acest sens putem spune că fiecare lucru creat își are „logosul” său provenind din Logosul divin care dă lumii create nu numai ordinea, făcută cunoscută prin numele Său, ci însăși realitatea ei ontologică.

Sfântul Atanasie cel Mare accentuează clar faptul că lumea este „informată” de către Logosul divin ce stă la baza ei și prin urmare aceasta „participă” la dezvoltarea ei proprii și la lucrarea Logosului întrupat, primind în acest fel o dimensiune eshatologică-logosică²⁰.

Când vorbim despre crearea lumii prin Logosul divin și mai ales faptul că materia primordială este „amprentată” în sensul de informație de către El, ajungem la concluzia că de fapt concepția biblică este energetică, fiindcă Dumnezeu este înțeles ca lumină. Altfel spus, concepția biblică vede în lumină și energie relația dinamică între Dumnezeu și creație, între lumea materiei și lumea spiritului²¹.

Potrivit gândirii teologice răsăritene, rațiunile nevăzute ale lucrurilor au fost create după rațiunile divine veșnice tocmai prin energiile necreate, care constituie pentru lume un fundament divin etern, atât în interiorul creației, cât și în exteriorul acesteia²².

Materia este „esențializarea” (în-ființarea) voinței lui Dumnezeu care primește ființă, este rezultatul lucrării personale a lui Dumnezeu, și rămâne lucrătoare ca logos prin care se arată lucrarea dumnezeiască. Dumnezeu nu este doar cauza „chipurilor” sau a „ideilor”, sau a „formelor” materiei, ci materia însăși, legată indisolubil de înfățișare sau de formă (adică de logos-ul specific din fiecare esență), constituie esențializarea voinței divine²³.

Dumitru Stăniloae, plecând de la teologia Sfântului Maxim Mărturisitorul, care considera creația prefigurată într-o adunare de rațiuni eterne ale lui Dumnezeu ce se ramifică din unitatea lor originară în opera de creare a lumii și de desăvârșire a ei, apoi se întorc în unitatea lor.

Legat de materia primordială și de faptul cum aceasta este percepută de Sfinții Părinți, de teologii de-a lungul istoriei, precum și de oamenii de știință din zilele noastre, e necesar să amintim că aceasta este înțeleasă doar stând în strânsă legătură cu Logosul divin suprem, ca Fiu al lui Dumnezeu – Informația supremă din creație.

Unul dintre cei mai prolifici autori sfinți care s-a ocupat de această problemă și a mers către miezul ei, a fost Sfântul Maxim Mărturisitorul. Pentru el creația înseamnă o adunare de rațiuni eterne a lui Dumnezeu care pornind din Logosul consubstanțial cu Tatăl și cu Duhul dezvoltă din unitatea lor primordială în creație, purtând în ele un tezaur scump, le diriguiește spre sursa acestora care este, de fapt, și țelul lor. Însăși întoarcerea lor către unitate este cauzată de țelul pus în existențe prin logoi-urile sau rațiunile lor, cauzându-le acestora fericirea.

Aici este deosebit de clară ideea acestei Euharistii logosice care arată dorința arzătoare a existențelor de a se apropia tot mai mult de Dumnezeu și de a gusta din fericirea acestei întâlniri.

Unii autori zăbovind asupra acestei idei geniale au ajuns a spune că e vorba de o înălțare a creaturilor către țelul acestora, care este Dumnezeu. Procesul acesta ține de tendința pusă în ele în mod firesc, tendință care dă „normalitatea” existențială a lor, iar ele își justifică existența și toată truda lor de înălțare către ceva ce le atrage.

¹⁹Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p. 376.

²⁰Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvântul al doilea către arienilor*, apud Pr. Stefan Buchiu, *op. cit.* pp.15-16.

²¹Pr. Stefan Buchiu, *Întrupare și unitate*, Ed. Libra, București, 1997, p.16.

²²*Idem*, p. 109.

²³Chr. Yannaras, *op. cit.* p. 104.

3.2. Prezența lui Dumnezeu în materie - baza Liturghiei din materie

Datorită faptului că materia, respectiv creația are „înscrișă” în straturile interne a acesteia o raționalitate ce provine din Rațiunea divină cosmică, se poate vorbi și de un dialog a acesteia cu Dumnezeu, fiindcă este facilitat de Logosul creației, care este omul.

Ne gândim la acest lucru datorită faptului că între constituția ființei umane, ca trup, dar mai ales ca suflet, și între Dumnezeu, ca realitate total transcendentă, există o legătură spirituală. Aceasta și prin faptul că însăși trupul ființei umane nu este decât o „închegare” de energii, desigur acestea provenind de la Dumnezeu și de aceea există această legătură dintre Spiritul pur și energiile cuantificate a ființei umane. Prezența lui Dumnezeu în materie prin această modalitate este tratată în mod deosebit de către Sfântul Maxim Mărturisitorul: „Ascunzându-Se pe Sine pentru noi în chip negrăit în rațiunile lucrurilor, se face cunoscut în chip proporțional prin fiecare din cele văzute ca prin niște semne scrise, întreg, deodată, în toate atotdeplin și întreg în fiecare și nemișorât; Cel nediversificat și pururi la fel în cele diverse; Cel simplu și necompus, în cele compuse; cel fără de început în cele supuse începutului; Cel nevăzut în cele văzute și Cel nepipăit în cele pipăite”²⁴.

Deoarece fapăturile au imprimate în ele rațiunile Rațiunii supreme ca Logos divin, Acesta le este sursă, fundament și țintă în ce privește înaintarea lor euharistică și logică spre transcendent: „Ierarhia existențelor create implică o încadrare a treptelor inferioare în cele superioare. Treptele inferioare sunt o condiție pentru treptele superioare, iar treptele superioare au menirea să spiritualizeze pe cele inferioare. Toate treptele existenței create participă în ultimă analiză la Rațiunea divină cea una. Și pe măsură ce creaturile participă la Dumnezeu, treptele inferioare ale lor sunt tot mai luminate iar cele superioare în ultimă instanță îndumnezeite de Logosul divin”²⁵.

Pare deosebit de important aici că Sfântul Maxim este aproape de o dematerializare a creației, într-o încercare de a arunca punți către materia primordială și totuși paradoxal, materia în gândirea lui își primește o mare demnitate, dar numai dacă depinde de Dumnezeu.

Aceasta nu rămâne anchilozată de monotonie, ci în ea lucrează rațiunile Rațiunii supreme, luminând-o și dăruindu-i și un dinamism special și prin ea, întregii creații. În acest cadru, Sfântul Maxim a dezvoltat o teologie a „mișcării” creației către Dumnezeu, combătând concepția origenistă despre starea paralizantă prin care se afirmă că cele create sunt nemișcate, universul este anchilozat într-o monotonie angoasantă. Sfântul Maxim Mărturisitorul se opune contra concepției origeniste și ne oferă o viziune grandioasă a mișcării tuturor din univers către Logosul divin. Chintesența urcușului creației către Dumnezeu se face prin om. Acesta constituie mișcarea Liturghiei cosmice ce duce cu sine și creaturile, pentru ca acestea să apropie cât mai mult de creatorul lor. Acest „urcuș se face prin curățirea de patimi și prin cunoașterea în duh a rațiunilor lumii care sunt primele două trepte ce anticipează pe ultima și a treia: unirea cu Dumnezeu și contemplarea în lumina Lui directă a rațiunilor tuturor lucrurilor”²⁶. Mișcarea creației către Dumnezeu nu este cauzată de cădere, așa cum afirma Origen, „ci ține de însăși firea celor create, manifestând aspirația acestora de la existența simplă la existența fericită veșnică”²⁷. Logosul divin sau Rațiunea supremă divină este cel care le ține pe toate la un loc și constituie modalitatea pentru înălțarea creaturilor în liturghia logică cosmică: „Cuvântul dumnezeiesc (Logosul divin [n.n.] e ca apa ce străbate în felurimea plantelor și în animale, în cei ce se adapă din El pe măsura puterii lor, în chip activ și gnostic, arătându-se în virtuți ca un rod, după calitatea virtuții și cunoștinței fiecăruia”²⁸.

²⁴Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, trad. note și comentarii, Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în P.S.B, vol. 80, E.I.B.M.B.O.R, București, 1982, p. 247.

²⁵Dionisie Pseudo – Areopagitul, *Despre Ierarhia cerească, în Opere complete*, Edit. Paideia, București, 1966, pp. 19-20.

²⁶Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Sfântul Maxim Mărturisitorul, în *Filocalia rom.*, vol. II, p. XIII.

²⁷*Idem*, p. 16; vezi și *Ambigua*, ..., p. 73.

²⁸Sfântul Maxim Mărturisitorul, „*Scurtă tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru către un iubitor de Hristos*”, în: *Filocalia rom.*, vol. 2, E. I.B.M.B.O.R., București, 2008, pp. 305-339.

Potrivit celor afirmate de Sfântul Maxim, Dumnezeu aducând la existență făpturile din materia primordială „îngreunată” cu logoi-urile sau rațiunile lor existente în Logosul divin sădește în acestea mișcarea prin care ele se vor „conforma” cât mai deplin cu rațiunile lor, care își aveau izvorul în Dumnezeu, dar și să se unească cu El ca Persoană.

Creația face posibilă o impresionantă ramificare a rațiunilor creației din unitatea lor în Logosul divin, iar mișcarea din ea realizează readucerea lor într-o unitate ce este și scopul mișcării pe care Creatorul l-a așezat în materie, ca tendință firească a acesteia spre Logosul divin²⁹.

Când vorbim de rațiunile existențelor ne gândim și la rațiunile oamenilor care sunt în Cuvântul lui Dumnezeu din veci și Care le dă acestora o putere deosebită pentru a crește în El în mod duhovnicesc, ca îndumnezeire sau înfiere pentru viața viitoare³⁰. Cuvântul lui Dumnezeu este un ipostas rațional, este Rațiune personală, și de aceea cuvântătoare supremă.

Taina lumii acesteia și a profunzimilor ei se explică prin Logosul divin. El dă sens vieții omenești și umple de rațiuni toate lucrurile și materia lumii. Conform firii sale, omul prin logosul din sine este în legătură cu Logosul divin și cu rațiunile lucrurilor. Dar prin căderea în păcat, atât rațiunea personală, cât și rațiunile din lume își pierd mult din acuratețea și vigoarea lor. Omul căzând în zona îngustă a simțirii rămâne doar la suprafața sensibilă a lucrurilor³¹.

3.3. Logosul divin întrupat și înviat-Arhiereul Sfintei Euharistii terestre

Prin învierea lui Hristos se produce iluminarea creației, datorită faptului că Logosul întrupat cuprinde în Ipostasul Său întreaga creație și în același timp umanitatea în ansamblul ei. Rațiunile lucrurilor, care, deși s-au întunecat prin păcatul strămoșesc și prin păcatele personale ale oamenilor sunt prin învierea lui Hristos luminate, în sensul că ele se revigorează prin întâlnirea acestora cu Cel înviat.

Așa cum la început Dumnezeu a creat materia primordială care se afla într-un raport strâns cu Logosul divin - Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, acum, după Înviere, aceiași logoi care erau prezenți în materia primordială sunt purificați și iluminați, încât poate exista o nouă creație. Este ceea ce a voit Dumnezeu prin lucrarea mântuitoare a Logosului întrupat. Ce este important acum, e tocmai faptul de a redescoperi logoi-urile lucrurilor în mediul învierii care nu are sfârșit. Redescoperind aceste logoi-uri ale lucrurilor, redescoperim de fapt materia cu toată profunzimea acesteia.

Conștientizând faptul că lumea este „plină” cu Hristos cel înviat, ne este tot mai clar faptul că omul, ca „logos” al creației, se înrudește cu materia cosmosului, fiindcă și ea este creată și se restabilește în comuniunea eternă și atotintimă cu Dumnezeu, urcând spre Hristos ca pe niște scări ce se află în materia creată, realizând o conformare cu El prin virtuți, ca expresii ale voinței și lucrării omenești, cu rațiunea Lui aflată în veci în Dumnezeu.

Pe de o parte, el este condus în acest urcuș de Rațiunea personală divină întrupată spre o tot mai mare asemănare a rațiunii umane personale cu Ea, iar pe de altă parte acest urcuș e susținut de eforturile sale libere, dirijate și însuflețite de rațiune, dar și de voința umană.

Prin acest urcuș, rațiunea personală umană se ridică spre Rațiunea supremă spre care și noi toți suntem chemați să facem la fel, conducând împreună cu noi rațiunile tuturor creaturilor spre Aceasta, după ale cărei rațiuni au fost create. De aceea, odată cu rațiunea personală umană, urcă și trupul odată cu rațiunile cosmosului însuși. Căci virtuțile, produse rațional ale voinței personale, sfîntesc trupul și purifică cosmosul și-l lărgesc și-l adâncesc prin vederea și folosirea lui de rațiunea noastră voluntară, devenită curată, neîngustată și neîntinată de poftă interioară. În acest urcuș

²⁹Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua ...*, p. 86.

³⁰Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 409.

³¹Sfântul Maxim Mărturisitorul, în *Filocalia*, vol. III, pp. 28-30.

duhovnicesc se sfințește și materia, fiindcă suntem ca oameni, cu trup și suflet, într-o relație ontologică cu aceasta.

Prin virtuți, însuși trupul și creația sunt ridicate la Rațiunea supremă, spre Dumnezeu și în același timp sunt imprimare de Aceasta. Astfel, Sfântul Maxim, vede lupta contra lipirii exclusive de plăcerile simțurilor realizându-se prin virtuți, ca rațiuni culminante, și prin iubirea de Dumnezeu încadrată într-un urcuș cosmic spre Dumnezeu³². Pătruns de lumina divină a Învierii și conștientizând valoarea acesteia pentru viața lui personală, creștinul care dorește mântuirea face în urcușul duhovnicesc amintit experiența unei creații spirituale. Pentru el materia care îl înconjoară se aseamănă cu materia transparentă originală și ca atare trăiește în mod special în preajma acesteia.

Viziunea logosică pe care Părintele Dumitru Stăniloae o are în legătură cu creația, este tocmai datorită faptului că aceasta a fost adusă în ființă prin Logosul divin suprem. E vorba aici de voința Sfintei Treimi pentru întemeierea Împărăției spirituale – care de fapt era creația, iar fundamentul acesteia este Logosul divin care nu numai că a participat la creație, ca și Cuvânt suprem, dar care o și ampretează existențial cu rațiunile Sale, logoi-urile Logosului divin suprem. Dimensiunea logosică a creației rezultă tocmai din faptul că aceasta „se înrudește ontologic” cu Dumnezeu, nu în sens panteist, ci ținând seama de învățătura Sfântului Maxim Mărturisitorul³³.

Lumea creată de Dumnezeu cu această caracteristică logosică este într-o mișcare de desăvârșire.

Cu o delicatețe deosebită și într-un limbaj poetic, Dumitru Stăniloae arată că Logosul divin așează la baza creației acele rațiuni sau logoi-uri care fac posibilă înaintarea acesteia spre iluminarea eshatologică: „În sânul lumii, dar totuși neidentificate cu natura ei creată, sunt ascunse ca forțe efective energiile divine, trecând prin toate fazele de dezvoltare ale ei [...]. Cel ce le ține toate la un loc și le călăuzește atât pe planul mai general al Providenței cât și pe planul mai special al mântuirii este Dumnezeu prin Logosul și Duhul Sfânt, adică Rațiunea divină ca Rațiunea cea mai generală ce îmbrățișează toate rațiunile fapturilor și Viața divină, prin care se susține și se înalță calitativ viața tuturor”³⁴.

Logositatea creației și îndumnezeirea omului constă în redimensionarea lor spre treapta cea mai înaltă a existenței prin Logosul divin. Cel ce se înalță din prima fază a purificării de patimi și a dobândirii virtuților la cunoașterea rațiunilor divine din lume, înaintează în mediul Logosului, întrucât aceste rațiuni sunt razele Rațiunii supreme divine.

Rațiunile acestea nu pot fi văzute însă decât în duh, după lucrarea de purificare, deci este o cunoaștere harică și ca atare are în ea ceva intuitiv. Cel ce le vede pe ele, vede și dincolo de ele. Ele sunt „oglinzi” ale Logosului [...], ne spune Dumitru Stăniloae³⁵.

Acest progres duhovnicesc are o vădită dimensiune logosică a creației și a omului și arată rolul deosebit pe care Logosul divin îl are în această ridicare de la cele sensibile la cele inteligibile.

El este o prezență de netăgăduit în creație, deoarece El nu numai că stă la baza existențelor prin rațiunile acestora, dar și cheamă aceste existențe să se înalțe spre El într-o modalitate liturgică, sau așa cum afirmă un celebru teolog: ca o Liturghie cosmică ce stă la baza Liturghiei din bisericile noastre. Această arată și o trebuință după Dumnezeu, înscrisă firesc în existențe, reliefată de Stăniloae în acord cu alți Sfinți Părinți de seamă, cum ar fi Sfântul Maxim Mărturisitorul³⁶. Ea arată, pe de o parte atracția irezistibilă pe care Logosul divin o exercită asupra creaturilor și implicit

³² *Idem*, p. 32.

³³ Logositatea creației este un termen pe care l-am preluat de la Sfântul Iustin Popovici, pentru a arăta că lumea creată de Dumnezeu prin Logosul divin este marcată de Acesta stând în masă prin puterea Lui prin care o conduce spre desăvârșirea eshatologică, fiindcă are o legătură specială cu aceasta prin logoi-urile Sale care iluminează materia și îi dau acesteia o conotație logică Sfântul Iustin Popovici (Abisurile gândirii și simțirii umane, Edit. Sofia/ Metrafraze, București, 2013, p. 149); vezi și Chr. Yannaras, *Persoană și eros*, Ed. Anastasia, București, 2000, pp. 103-104.

³⁴ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Cuvânt înainte* la Filocalia, vol. II, p. XVI.

³⁵ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p. XVIII.

³⁶ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*....., p. 84.

asupra omului, pe de altă parte răspunsul acestora prin progresul duhovnicesc și eshatologic pe această „scară cerească” fără de sfârșit.

Tabloul magnific euharistico-logosic al întregii creații și a existenței pe care îl întreprinde Dumitru Stăniloae arată un Hristos ca putere centrală, în sensul de centralitate cosmică³⁷, idee ce provine de la Sfântul Maxim Mărturisitorul³⁸ și de la Sfântul Atanasie cel Mare care spunea că Rațiunea supremă stă în centrul creației ca Logos divin, creând în acest fel un dialog cu creația, nu numai prin rațiunile existențelor, ci mai ales prin rațiunea umană. Prin raționalitatea cosmosului ni se descoperă Hristos ca Logos creator, care atrage și îmbogățește rațiunile lucrurilor, acțiune care va fi mult accentuată prin întruparea și învierea lui Hristos³⁹.

Aceiași idee e reliefată de Sfântul Irineu care afirmă următoarele: „Căci Creatorul lumii este într-adevăr Cuvântul lui Dumnezeu. El este Domnul nostru. El Însuși în timpurile din urmă S-a făcut om. Atunci când lumea există deja, în planul nevăzut El susținea toate lucrurile create și se găsea întipărit în formă de cruce în creația întreagă, Cuvântul lui Dumnezeu, conducând și aranjând toate lucrurile. Iată pentru ce El a venit într-o formă văzută, întru ale Sale, S-a făcut trup și S-a spânzurat pe cruce, ca să recapituleze toate lucrurile în El însuși”⁴⁰.

Tot el îl arată pe Mântuitorul Iisus Hristos ca fiind Cel care crează lumea și o susține pe aceasta, dar este și arhiepiscopul din aceasta care se aseamănă cu o Euharistie: „Și pentru că Hristos este Însuși Cuvântul lui Dumnezeu, Cuvântul Care, în plan nevăzut, se întinde asupra întregii creații și susține lungimea, lățimea, înălțimea și adâncimea, căci prin Cuvântul lui Dumnezeu universul este condus. El S-a răstignit de asemenea în cele patru dimensiuni, El, Fiul lui Dumnezeu care se găsea deja întipărit în formă de cruce în univers”⁴¹.

Pentru Sfântul Maxim, Fiul lui Dumnezeu sau Logosul divin este centrul eficient al mântuirii tuturor, fiind și omul ce se mântuiește și Dumnezeu care mântuiește⁴². El e puntea reală a lucrării mântuitoare între Dumnezeu și oameni⁴³. El este Arhiepiscopul suprem care săvârșește o Liturghie cerească împreună cu puterile îngerești, apoi cu sfinții și dreptii încununați de Dumnezeu, cu strămoșii și părinții adormiți întru nădejdea vieții de veci, dar și cu întreaga creație reprezentată de toate existențele raționale și iraționale.

Concluzii.

Din cele expuse anterior rezultă câteva concluzii:

- Dumnezeu creând cerul și pământul prin Logosul divin, Acesta devine centrul suprem al creației, iar din punct de vedere mistic, arhiepiscopul divin care le ține pe toate creaturile împrejurul Său într-o Euharistie supra-mundană.
- După concepția filosofiei antice, logosul este puterea care guvernează universul pe care îl ține în masă.

³⁷ Aceasta este o idee destul de cunoscută la unii teologi și gânditori de seamă dintre care amintim: Pr. Prof. Dumitru Popescu, *Centralitatea lui Hristos în teologia ortodoxă contemporană*, în rev. Ortodoxia, nr. 3-4, 2002. Hans-Werner Schroeder, *Christosul cosmic, O contribuție la cunoașterea lui Christos și la trăirea lui Christos, București, 2011*

³⁸ *Ibidem*,

³⁹ Sfântul Atanasie cel Mare, *Despre Întruparea Cuvântului*, în P.S.B, vol. 15, trad. și note de Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ed. I.B.M.B.O.R, București, 1987, p. 142.

⁴⁰ Irineu de Lyon, *Controalele heresiilor*, în Sources Chretiennes, Les Editions du Cerf, Paris, 1969, vol.5, partea a II-a, p.245, *apud* Adrian Lemeni, *Sensul eshatologic al creației*, Ed. Asab, București, 2004, p.205.

⁴¹ Sfântul Irineu, *op.cit.*, p. 298, *apud* A. Lemeni, *op.cit.*, p. 206.

⁴² Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae *Introducere la Sf. Maxim Mărturisitorul, Ambigua*, col. PSB vol.80, EIBMBOR, București, 1983, p.39.

⁴³ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Trăirea lui Dumnezeu în Ortodoxie*, ed. Dacia, 1993, p.72; vezi și *Iisus Hristos – lumina lumii și îndumnezeitorul lumii*, ed. Anastasia, București, 1993, p.31.

- Sfinții Părinți au preluat ideea Logosului spermatikos din filosofia stoică și l-au identificat cu Fiul a lui Dumnezeu, cum este cazul Sfântului Justin Martirul și Filosoful.
- Sfântul Maxim Mărturisitorul abordând legătura dintre Logosul divin și logoi-urile din creație, ca rațiuni ale existențelor care se îndreaptă neîncetat spre Logosul divin suprem, a vorbit despre un urcuș al acestora spre Dumnezeu, ca Liturghie cosmică, temă formulată de teologul Hans-Urs von Balthasar.
- Potrivit acestei învățături, am abordat tema: Euharistia logică din creație.
- Toate creaturile însuflețite și chiar neînsuflețite, în frunte cu omul, au în ființa lor dorul după Dumnezeu, fapt pentru care se înalță spre Aceasta.
- Sfânta Liturghie care se săvârșește în sfânta biserică își are originea în Liturgia cerească a cărei arhieru este Fiul lui Dumnezeu întrupat și aflat în starea de jertfă și de înviere perpetuă.

BIBLIOGRAPHY

1. Hans-Urs von Balthasar, *Kosmische Liturgie*, ed. Herder, Freiburg in Breisgau, 1941.
2. Stefan Buchiu, *Întrupare și unitate*, Ed. Libra, București, 1997.
3. Ieromonah Gabriel Bunge, *Evagrie Ponticul – O introducere*, ed. Deisis, Sibiu, 1997.
4. Nichifor Crainic, *Curs de Teologie mistică*, în *Cursurile de mistică*, Edit. Deisis, Sibiu, 2010.
5. Ioan Damaschin, *Dogmatica, II, 2*, trad. de Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 1993.
6. A Ioan Ică jr., *Persoană sau/și ontologie în gândirea ortodoxă contemporană* în vol. *Persoană și comuniune*, Editura Arhiepiscopiei ortodoxe, Sibiu, 1993.
7. Adrian Lemeni, *Sensul eshatologic al creației*, Ed. Assab, București, 2004.
8. Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, București, 1998.
9. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Către Ioan arhiepiscopul Cyzicului* în *Ambigua*, col. PSB, vol.80, EIBMBOR, București, 1983.
10. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, trad. note și comentarii, Dumitru Stăniloae, în P.S.B, vol. 80, Ed. I.B.M.B.O.R, București, 1982.
11. Dumitru Stăniloae, *Introducerea la Sf. Maxim Mărturisitorul*, *Ambigua*, col. PSB vol.80, EIBMBOR, București, 1983.
12. Dumitru Stăniloae, *Trăirea lui Dumnezeu în Ortodoxie*, ed. Dacia, 1993.
13. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos – lumina lumii și îndumnezeitorul lumii*, ed. Anastasia, București, 1993.
14. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, București, 1978.
15. Daniil Nacu Stoenescu, *Învățătura Sfântului Maxim Mărturisitorul despre rațiunile divine*, Mitropolia Banatului, nr. 7-8/1985.